ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

“БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ВА ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТ ЙЎНАЛИШИДА СИФАТ ВА САМАРАДОРЛИКНИ ОШИРИШ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР”

Республика илмий-амалий анжуман материаллари

2018 йил 23 апрел

Yoki yana bir misol ba`zi o`qituvchilar faqat darsdagina o`quvchilar bilan madaniyatli muomala qilsam kifoya, boshqa payti shart emas, deb o`ylashadi.

Lekin bu mutlaqo noto`g`ri fikr. Bola faqat darsda emas, balki hamma vaqt sizni kuzatadi va sizdan andoza oladi. To'yda, ko'cha-kuyda, bozorda o'quvchisining onasi bilan uchrashib qolgan o'qituvchi o'zining muammolari haqida, tanish bilishlar, qo'ni-qo'shnilar haqida o'z fikrini aytadi, ularni yomonlaydi chaqimchilik qiladi, yonginasida turgan o'quvchisini mutlaqo unutadi. Bu bilan u o'z o'quvchisining ma'naviyatida salbiy illatlar paydo bo'lishiga yo'l ochib beradi.

Yoki maktab xovlisida o'z tanishlari, dugonalari bilan uchrashib qolganda, tilga olib bo'lmaydigan yomon so'zlarni bemalol gapiradi. O'quvchilari uni chetdan kuzatadi.Yoki o'z hamkasblari – o'qituvchilarni g'iybat qiladi, qoralaydi bu uning ham obro'sini tushiradi ham o'quvchilarning ma'naviyatiga putur yetadi.

Pedagogning o'quvchi bilan muloqoti yaxshi o'ylangan psixologik usul va ta'sir etish mexanizmi qo'llanganda samarali bo'ladi.

Dars - o'qituvchining o'quvchi bilan muhim muloqot shakli bo'lib, tarbiyaviy ta'sirning ro'yobga chiqishi.

Darsda o'quvchi o'qituvchi taklif etgan o'quv materialini o'zlashtiradi va ish shakliga jalb etiladi. U go'yo o'quvchini «majburlaydi». Bu muloqot vaqti vaqti bilan bolani qiyin ahvolga soladi, chunki bu unga xos emas. Bola hayotida ishtirok etib, pedagog unga qiyinchiliklarni yengishda yordam beradi.

O'qituvchining holati o'quvchi uchun yo qulaylik, yo noqulaylik yaratadi.

Dars davomida o'qituvchi aloqani «yangi mavzuni o'rganamiz...», «masalaga yana bir bor qaytishimiz zarur...», «Kuchimizni sinash vaqti keldi...» va b. tarzida o'tkazadi. Bu operasiyadan foydalanish bolalarni muloqot uchun «ochilishiga» yordam beradi.

Jahldor baqirayotgan o'qituvchiga qarayotgan o'quvchining holatini tasavvur qilaylik. Ular bu sharoitda 45 daqiqa bo'lishlari kerak. Psixologik kuchlanishni yechish imkoni yo'q. Bu imkoniyat faqat tanaffusda bo'ladi, shunda ham navbatchi o'qituvchi kuzatmasa. Tanaffus vaqtidagi to'palon, ota-onalarni hayron qoldiradi. Bu dars sifatini aniqlovchi omil bo'lishi mumkin. Tanaffus tugab, keyingi dars boshlandi. Barcha narsa yana takrorlansachi? Bola maktabdan kasal bo'lib chiqib, ertaga u bilan pedagog emas, psixoterapevt ishlashi kerak. Qulaylikni namoyish qilish o'qituvchi va bolalar ijodiy faolligini oshirib, ularning psixik sog'ligini mustahkamlaydi.

Xullas, o'qituvchining muloqat madaniyatiga o'quvchilarning ma'naviyatini shakllantiruvchi eng asosiy vosita, qurol sifatida qarashimiz va undan o'rinli va unumli foydalanmog'imiz kerak. Buning uchun esa har bir o'qituvchi o'zi yuksak muloqat madaniyatiga ega bo'lmog'i, o'z ustida ishlamog'i kerak.

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ТАРБИЯ ИЗЧИЛЛИГИ ЖУДА МУҲИМДИР

Мухаммадиева З. Б.,ТермизДУ.

Тасвирий санъат дарсларида тарбияизчиллиги жуда муҳимдирлиги фан ва санъатнингмиллий-маданий ва умуминсоний қадриятларнинг устиворлигини таъминлайди.

Ўқувчиларни Ватанимиз қадриятлари, бой маданияти билан таништириш, маданий ва диний билимларни эгаллашга бўлган талабларини шакллантириш, малакаларини ошириб, тобора бойитиш, эстетик тушунчаларини шакллантириш жуда муҳимдир.

Ўзбек халқининг маданий меросини ўрганишда ва ривожлантиришда миллий ўзига хослиги, маънавий хусусиятлари ҳисобга олиниб, халқ педагогикаси анъаналарига суянган ҳолда иш кўрилиши мақсадга мувофиқ. Кишилик жамиятига муҳаббат, табиат муҳофазаси маданий ёдгорликларни сақлаш ишларига жалб қилиш лозим.

Маънавий қадриятлар ва ғоялар турли миллат ўқувчиларини бирлаштиради, ўқув ва меҳнат фаолиятларини уюштиришга ёрдам беради. Халқпедагогикасини бола тарбиясидаги бой тажрибалари ҳаётга тўла тадбиқ этилмаганлиги, буюк алломаларнинг педагогик

қарашлари, шарқона урф-одатлар, бой анъаналари ҳаётга жорий этилмаганлиги тарбия борасида талай қусурларнинг юзага келишига сабаб бўлган.

Халқимизнинг кўп асрлик қадриятларини, улкан ва бой маданий меросини чуқур билмасдан, миллий ўзликни англаш, миллий ғурур туйғусини қарор топтириш мумкин эмас.

Ўзбек халқи кўп асрлик тарихий тараққиётида катта маданиятни яратди. У яратган бойликлар ёшлар тарбиясида муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Исмоил-ал Бухорий, ал-Хоразмий, Беруний, Форобий, Абу Али ибн Сино, Юсуф Хос Хожиб, Аҳмад Югнакий, Саъдий Шерозий, Аҳмад Яссавий, Низомий Ганжавий, Фариддин Аттор, Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий ва бошқа буюк мутафаккирларнинг асарлари орқали ўқувчилар гўзал ахлоқ, бахт, инсоф, поклик, иффат, сабр-матонат, меҳр-шафқат, сиҳат-саломатлик, ота-онани ҳурмат қилиш қоидалари ҳақида кенг тасаввурга эга бўладилар. Инсонийлик ўз таркибига инсоннинг энг яхши ахлоқий хусусиятларини, яъни одамлар ўртасида ўзаро яхши муносабатда бўлиш, дўстлик, ота-онага садоқатлик, меҳнатсеварлик, диёнатлилик каби фазилатларни қамраб олади. Ота-боболаримиз болаларда ёшликдан ана шу гўзал фазилатларни қарор топтиришга аҳамият берганлар.

Тарбияда ўқувчиларнинг ёш ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олиш.

Болаларнинг ёши ривожланиш даражасига кўра уларга бериладиган тарбиянинг мазмуни, педагогик раҳбарликнинг характери ҳам ўзгариб боради. Болаларнинг ёши улғайган сари уларга талаб ҳам орта боради. Шу туфайли ўрта ва катта ёшдаги болаларни тарбиялашда уларнинг мустақиллигига суяниб иш кўриш яхши натижа беради. Тарбияда болаларнинг кучи ва имкониятларини тўла ишга солиш яхши, лекин уларнинг кучига ортиқча баҳо бериб юбориш ҳам ярамайди.

Болалар мактабда ривожланишнинг турли даврларини: болалик, ўсмирлик, ўспиринлик палласларини босиб ўтадилар. Шу даврлар ичида улар ҳаёт, инсон ва табиат, умуман атрофимизни ўраб олган дунё ҳақида аниқ билимларга эга бўладилар. Уларнинг ахлоқи ҳам ўзгариб боради, уларнинг ахлоқий туйғулари ривожланади, онги билан хулқи ўртасида уйғунлик вужудга келади, характери таркиб топади, ўз хулқи ва хатти-ҳаракатларини эҳтиёжга ва шароитга мувофиқлаштиришга интилиш одатлари тарбияланади.

Тарбия бериш жараёнида ҳам ўқувчиларнинг ёш хусусиятларидан ташқари, ҳар қайси боланинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш ҳам катта аҳамиятга эга. Болаларнинг ёши, бўйи бир хил бўлса-да, уларнинг мижози, фазилатлари, қобилият ва майллари, қизиқишлари ҳар хил бўлади. Бу фарқлар болаларнинг хулқида, ўқиш ва меҳнатида акс этади.

Бир ўқувчига нисбатан мувофиқ бўлган тарбия услубини бошқа бир ўқувчига нисбатан қўлланганда у кутилган натижани бермаслиги мумкин. Синфдаги ўқувчиларнинг баъзиларига оддий танбеҳнинг ўзиёқ самарали таъсир кўрсатади, аммо бошқа ўқувчиларга танбеҳ беришнинг ўзи кифоя қилмайди. Унга нисбатан жиддийроқ чоралар кўришга тўғри келади. Баъзан бир ўқувчи айрим ахлоқий фазилатларни тезда ўқиб олади ва унга амал қилади, иккинчиси эса унга амал қилмайди, айрим болалар эса бу хил сифатларни ўзларига жуда секинлик билан сингдирадилар.

Умуман олганда, ҳар бир ўқувчининг қобилияти, қизиқиши, ҳис-туйғуларини кучли ва заиф жиҳатларини аниқлаб, тарбиявий ишларда уларни ҳисобга олиш тарбияни тўғри йўлга қўйиш имкониятини беради.

Тарбияда бола шахсини ҳурмат қилиш ва унга талабчанлик.

Болаларга бирданига жуда кўп талаб ва қоидаларни тақдим қилиш мумкин эмас; болаларни хулқ ва юриш-туриш кўникмаларига ўргатган вақтда ҳам худди ўқув предметлари мазмунига кирадиган кўникмаларни ўргатишдаги тадрижийлик ва тизимлиликка риоя қилиш керак. Шундай қилинса, болалар хулқий кўникмаларни пухта, мустаҳкам ўзлаштирадилар. Педагоглар иш тажрибаларининг кўрсатишича, қаерда ўқувчиларга юксак талабчанлик, ҳурмат, муҳаббат, ишонч кучли бўлса, ўша ерда тарбиянинг таъсири самарали бўлади.

Ўқувчиларга меҳрибонлик, ҳурмат ва муҳаббат билан қараш унинг кучига куч қўшади, ўзига бўлган ишончни янада орттиради, бу айни чоғда ўқувчиларда ўз ўқитувчисига нисбатан ҳурмат, ишонч ва меҳрибонлик уйғотади. Зотан, болалар ғамхўр, меҳрибон ва талабчан

ўқитувчини севадилар, ҳурмат қиладилар ва унга тўла ишонадилар. Мана шундай ўқитувчининг болаларга тарбиявий таъсири кучли бўлади, унинг обрўйи ортади. Агарда ўқитувчи ўз ўқувчиларининг кучига ва имкониятига ишонч билан қараса, улар бу ишончни оқлашга интиладилар, ўз кучларига ишонч ҳосил қиладилар.

Ўқитувчиларнинг ўқувчига нисбатан ҳаддан ташқари талабчан ва қаттиққўл бўлиши ҳам, ва аксинча, болаларга бўш муомала қилиши ҳам ярамайди. Ўқитувчилар ўқувчиларга нисбатан талабчан бўлишлари ва қўйган талабларининг ўқувчилар томонидан сўзсиз бажарилишига эришмоқлари лозим. Бу эса болаларни катталар томонидан қўйилган оқилона талабларни ўз вақтида бажаришга одатлантиради. Шу билан бирга болалар ўзларига нисбатан ҳам талабчан бўладилар.

Демак, ўқувчиларга нисбатан талабчан бўлиш, уларга самимий муҳаббат ва ҳурмат билан қараш қоидасини оқилона ҳамда моҳирлик билан тўғри қўлланиши, ўқувчиларнинг кучига, имкониятларига ишонч билан қараш — тарбиянинг муваффақиятли боришига ёрдам беради.

Тарбияда изчиллик, тизимлилик, тарбиявий таъсирларнинг бирлиги ва узлуксизлиги.

Тарбия ҳақида Шайх Саъдий ўзининг «Гулистон» асарида шундай деб ёзган эди: «Кимда ким ёшликдан тарбия олмаса, катта бўлгач бахтли бўла олмайди. Ҳўл новдани истаганча букиш мумкин. қуруқ новдани эса фақат оловда товлаб тўғрилаш мумкин». Тарбия ҳақидаги бу гоя авлод-авлодларимиздан бизга етиб келган буюк мерос бўлиб, у комил инсонни вояга етказишда муҳимдир. Тарбия туғилган кундан бошланмоғи лозим.

Тарбиявий жараён онгли, масъулиятли фаолият бўлиб, унда тарбиячи тарбияланувчиларни комил инсон қилиб етиштиришда унга ҳар томонлама таъсир кўрсатади.

Тарбиявий ишларни ташкил қилишда бош омил мактаб ўқувчиларида миллий ғурур, шарқона мулоқат одоби, маданий-диний гояларга тўғри муносабатда бўлиш, ўзбек санъати, халқ ёдгорликларини тушуниш ва ардоқлаш каби юксак инсоний фазилатларни шакллантиришдир.

Тарбиявий ишларни тўғри ташкил қилишда бериладиган назарий билимларни ўқувчилар қалбига етказиш, уларни кундалик эҳтиёжига айлантириш учун ўқитувчи қуйидаги иш усулларига эътибор бериши лозим:

1. Гуруҳ жамоасининг руҳий ҳолати, яъни ҳар бир ўқувчининг шахси, фаолияти, қизиқиш даражаси.
2. Гуруҳ ўқувчиларининг тарбияланганлик даражаси. Синфда тартиб-интизом, синф мулкига бўлган муносабат.
3. Гуруҳда олиб бориладиган тарбиявий тадбирларга муносабат (ижобий ёки салбий)
4. Гуруҳдаги ижтимоий фикрга бўйсунувчанлик.
5. Гуруҳдаги ўзаро ахлоқий муомала ва муносабатлар.
6. Мактабда ташкил қилинган қонун-оидаларга муносабат ва унга амал қилиш.

Юқоридагиларга амал қилган ўқитувчи ўз фаолиятини ташкил қилишда нималарга эътибор беришни тезда англаб олади.

Инсонни унинг атрофини қуршаб турган воситалар: оиласи, ота-онаси, санъат, адабиёт, табиат ва ҳоказолар тарбиялайди. Ўқувчи ёшларнинг ривожланиш жараёнини бошқариб бориш керак. Инсоннинг биологик ижтимоий асосини ташкил қилувчи, ўзини тарбиялаш ва тарбиянинг бирлигини таъминлаган ҳолда, унинг шахс сифатида шаклланишига салбий таъсир кўрсатадиган муҳитдан ҳимоя қилиш лозим.

Тарбияга яхлит тизимли ёндашиш тарбиянинг педагогик ҳаракатнинг пировард натижасига йўналтирилганлик даражасини белгилаб беради. Бунда педагогик мақсад ва вазифалар, унинг мазмуни тарбиявий жараённинг барча қатнашчилари томонидан тан олиниши шарт.

Тасвирий санъат дарсларида тарбиянизчиллиги болалардан бирор нарсани тасвирини ёки тасаууврини талаб қилиб, сўнгра амалий ёндашув билан тақлил қилинади. Ўқитувчи субутли; ўз лафзига собит бўлмоғи керак. Ҳар бир педагогнинг иши билан сўзи бир бўлиши лозим.

78.	Қодирова Ш.	Мактабгача таълим муассасасида педагогик технологиялардан фойдаланиш	139
79.	Maksudova G.	Maktabgacha ta'lim muassasalari mashg'ulotlariga pedagogic texnologiyalarni qo'llash	140
80.	Мамадалиев Б.К., Мамадалиева М.М.	Ўқувчиларнинг математик креатив қобилиятини ривожлантиришда амалий масалалар ечишнинг аҳамияти	142
81.	Mamarajabova Z.N., To'rayeva A.Z.	Boshlang'ich mehnat faoliyatini shakllantirish Imkoniyat sari qadam	143
82.	Marasulov B.	Maktabgacha tarbiya pedagogikasining o'ziga xosligi	145
83.	Марданова Ш.	Ўқитиш методлари - ўқитиш технологиясининг муҳим элементи	146
84.	Maxamatkarimova L., Sadikova A.	Boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika to'garaklarida metal arifmetikasida hisoblashni o'rgatishning amaliy ahamiyati	148
85.	Махмудова Д.С.	Активизация учащихся начальных классов на уроках русского языка.	149
86.	Masharipova U.A.	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatini tashkil etishda mustaqil ishlarning o'rni	151
87.	Мелиева И.Х.	Методы работы на уроках изобразительного искусства	152
88.	Мирахмедова И.	Меҳнат таълими дарсларида ахборот технологияларидан самарали фойдаланиш	153
89.	Mirdadayeva N.	Maktabgacha tarbiya muassasalarida savod o'rgatishga tayyorlash	155
90.	Mirkarimova M.	Boshlang'ich sinf matematika darslarida harakatga doir masalalarni yechishga o'rgatish	156
91.	Аюпова М.Ю. Мирхамидова Х.	Мотор алалияда когнитив ва мотор ривожланишидаги камчиликларни бартараф этиш	158
92.	Misirova N.T.	Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalardan foydalanish yo'llari	159
93.	Мусаева Н.С., Мирзаева Г.О.	Махсус ихтисослаштирилган мактабларда синфдан ташқари ўқиш ишларини ташкил этишнинг инновацион жиҳатлари	160
94.	Axmedova Z.M., Musashayxova P.	Dizartriya nutq kamchiligigiga ega bo'lgan bolalar monologik nutqini rivojlantirish bo'yicha korreksion-pedogogik ish mazmuni	162
95.	Muhammadiyeva S., Pardayeva K. O'ralova O.	Tarbiyada o'quvchi muloqotni shakllantirish	164
96.	Мухаммадиева З. Б.	Тасвирий санъат дарсларида тарбия изчиллиги жуда муҳимдир	165
97.	Muxiddinova K.A.	Innovatsion yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy tarbiyalash metodikasi	168
98.	Muxitdinova N.M., Karabayeva M.	Boshlang'ich sinf matematika darslarida kompetensiyaviy yondoshuv	170
99.	Мухитдинова Х.С.	Бошланғич синфларда тилларни ўқитишга қўйиладиган компетенциявий талаблар ҳақида	172
100.	Masharipova U.A., Muxtorova V.R.	Boshlang'ich sinflarda "son" mavzusini o'rgatishda interfaol metodlardan foydalanish	174
101.	Низамова М.	"Муҳаббатнома" асарининг ўрганишнинг ўзига хос хусусиятлари	176